

- ³³ *Smith E.* A sermon Preach'd before the Incorporated Society in Dublin, for promoting English Protestant Working-Schools in Ireland. Dublin, 1738. P. 17.
- ³⁴ *Howard S.* A sermon Preach'd at Christ-Church, Dublin, befor The Incorporated Society for promoting English Protestant Schools in Ireland. Dublin, 1738. P. 17.
- ³⁵ *Eccleshall R.* Anglican political thought... P. 38.
- ³⁶ *Stone J.* A sermon Preach'd at Christ-Church, Dublin, On the 28th Day of March 1742, before the Incorporated Society in Dublin, for promoting English Protestant Working-Schools in Ireland // A continuation of the proceedings of the Incorporated society in Dublin. Dublin, 1742. P. 12.
- ³⁷ *Secker Th.* A sermon preach'd... P. 12.
- ³⁸ *Sherlock Th.* A sermon Preached ... P. 12.
- ³⁹ *Ibid.* P. 13.
- ⁴⁰ *Keene E.* A sermon Preached before the society corresponding with the Incorporated Society in Dublin, for promoting English Protestant Working-Schools in Ireland, at their General Meeting in the Parich-Church of St Mary le Bow, on Wensday, May, 1759. London, 1755. P. 21–22.
- ⁴¹ *Secker Th.* A sermon Preach'd... P. 11.
- ⁴² *Ibid.* P. 34.
- ⁴³ *King W.* A sermon Preach'd at Christ-Church, Dublin, May 15, 1709 before his Excellency Thomas earl of Warton, Lord Lieutenant of Ireland, and the Right Honorable the House of Lords // King W. An essay on the origin of evil. Cambridge, 1739. P. 15.
- ⁴⁴ *Ibid.* P. 48.
- ⁴⁵ *См: Fletcher F.* A sermon Preached before the society corresponding with the Incorporated Society in Dublin, for promoting English Protestant Working-Schools in Ireland, at their General Meeting in the Parich-Church of St Mary le Bow, on Wensday, April 30, 1755. London, 1755. P. 24.
- ⁴⁶ *Secker Th.* P. 23; Keene E. A sermon Preached ... L., 1759. P. 23.
- ⁴⁷ *Lambert L.* A sermon Preach'd ... P. 6.
- ⁴⁸ *Ibid.* P.8.; Keene E. A sermon Preached ... P. 25.
- ⁴⁹ *Lambert L.* A sermon Preach'd... P.12.
- ⁵⁰ Thomas, Lord Bishop of Oxford A sermon preach'd... P. 25.
- ⁵¹ *Lambert L.* A sermon Preach'd ... P. 2.
- ⁵² *Trapp J.* A sermon Preach'd before the Right Honorable The Lord Major and alderman of the City of London, at the Cathedral Church of St. Paul on Friday, January 30 1729 being the Fast-Day for the Execrable Murder of King Charles I. L., 1729. Dedication. P. 3.
- ⁵³ *Eccleshall R.* Anglican political thought.. P. 41.
- ⁵⁴ *Lambert L.* A sermon Preach'd ... P. 8.
- ⁵⁵ *Trapp J.* A sermon Preached at the Christ-church of Dublin on the 29th of May, 1711. London, 1711. P. 9–10.

MIROSLAV DANÍŠ

**PANSLAVISTICKÉ POLITICKÉ PROCESY SO SLOVÁKMI
V UHORSKU NA KONCI 19. STOROČIA**

Uhorská vládna moc po rakúsko-uhorskom vyrovnaní roku 1867 nielenže znemožňovala slovenskej spoločnosti držať krok s národno-kultúrnym, politicko-emancipačným a ekonomickým napredovaním ostatných európskych národov, ale začala stále otvorenejšie a intenzívnejšie siahať na práva ostatných, nemaďarských národností a presadzovať asimilačnú politiku. Najvýraznejším predstaviteľom takejto politiky v Uhorsku sa stal na konci 19. storočia Koloman Tisza, ktorý sa stal predsedom uhorskej vlády v roku 1875 a na tomto poste vydržal až do roku 1890. Jeho osoba bola symbolom politického režimu, ktorý nekompromisne presadzoval premenu Uhorska na národne jednoliaty maďarský štát. Emancipačné aktivity nemaďarských národov kvalifikoval ako ohrozenie celistvosti štátu. Keďže režim potláčal prejavy slovenského národného života násilím, dostala sa slovenská politika do štádia útlmu. Politický kurz

uhorskej vlády sa v každodennom živote jednotlivých nemaďarských národov prejavil vo vyvolávaní neustálych konfliktov doprevádzaných celým radom politických procesov, ktoré sa vo väčšine prípadov zo strany vládnucej garnitúry kvalifikovali ako popudzovanie proti uhorským štátnym inštitúciám a proti maďarskému národu. K jedným z hlavných obvinení pri snahách o jazykovú, vzdelanostnú, spolkovú či združovaciu aktivitu s cieľom rozvíjať vlastné národné záujmy boli obvinenia z panslavizmu. Bola to veľmi účinná a pomerne ľahko zo strany obžaloby obhájitelná téza. Za panslavizmus klasifikovali akýkoľvek prejav slovanskej vzájomnosti, alebo aktivitu národného sebauvedomenia. Uvedený trend politických procesov proti Slovákom a ostatným nemaďarským národnostiam v Uhorsku na konci 19. storočia v svojej podstate viedol slovenský kultúrny a politický život k zintenzívneniu záujmu o prehĺbovanie medzislovanských vzťahov a jeho politické smerovanie na ruské, české, či poľské politické prostredie.

K problematike panslavizmu sa už v roku 1847 v Slovenských národných novinách (september 1847, Panslavizmus a naša krajina) vyjadril Ľudovít Štúr a jeho mylný obsah z hľadiska v tom čase nastupujúcej maďarizácie nemaďarských národov Uhorska pomenoval v tretej časti svojho článku. Za panslavistu bol v Uhorsku označovaný každý, kto sa snažil vylepšiť úroveň slovenského školstva, kto napísal akúkoľvek knihu po slovensky, či založil spolok, v ktorom sa hovorilo po slovensky, prípadne aj ten, kto si dovoľil o slovenskom národe hovoriť, hoci i príslušník maďarského národa. Všetci títo boli považovaní za panslavistov, panslávov a boli označovaní pre Uhorsko za nebezpečných. Táto téza, ktorú Štúr vyslovil v polovici 19. storočia sa stala pre maďarské vládnuce kruhy v poslednej štvrtine uvedeného storočia plne uplatňovanou, ktorá spustila vlnu politických procesov, proti panslavizmu.

V máji 1880 sa v Nitre konalo súdne pojednávanie, keď na lavici obžalovaných sedel 71-ročný nitriansky farár obce Kostolné – Ján Trokan. Predmetom obžaloby bol obežník, ktorý napísal obžalovaný z poverenia seniorálneho konventu, určený evanjelickým konfesionálnym učiteľom nitrianskeho seniorátu. Jeho obsahom bolo opozornenie evanjelických kňazov aby nevstupovali za členov do nekonfesionálnych spolkov. Obhajcom obžalovaného bol dr. Michal Mudroň¹, ktorý sa preslávil ako obhajca národnostne a politicky prenasledovaných za panslavizmus. Žalobca označil obsah obežníka (predovšetkým časť kritizujúcu národnostnú politiku Uhorska a postavenie Slovákov v Uhorsku) za panslavizmus, nebezpečný pre celú monarchiu a zločin spáchaný na Uhorsku. Obhajca M. Mudroň argumentoval tým, že podľa neho neexistuje v zákone ani v právnej praxi taký zločin ako popudzovanie proti maďarskému národu a uhorským štátnym ustanovizniám. Existuje len zločin urazenia Veličenstva a infidelita (nevernosť). Po vystúpeniach štátneho zástupcu a obhajcu prehovoril ešte obžalovaný pár slov, že on nikdy nemal v úmysle popudzovať a bol vždy verným štátnym občanom². Súd vyniesol rozsudok, podľa ktorého bol Ján Trokan odsúdený pre popudzovanie proti uhorským štátnym inštitúciám na jeden mesiac väzenia.

Prvou väčšou panslavistickou aférou v 80-tych rokoch 19. storočia, ktorou sa zaoberalo viacero novín v Uhorsku, bol prípad slovenských študentov na lučeneckom lýceu. Na jar 1881 boli obvinení zo založenia panslávského spolku, ktorého cieľom bolo pestovanie panslávskych ideí, vzbudzovanie a udržovanie antipatií proti uhorskému štátu a národnosti. Členovia spolku sa tajne schádzali v noci a viedli poburujúce reči oslavujúce Rusko³. Po ukončení vyšetrovania 30.marca boli siedmi chovanci lučeneckého učiteľského ústavu vyhodení a vypovedaní z mesta Lučenec. Z toho piati

(Max Denk, Adam Kroner, Karol Matúška, Peter Šimkovič, Pavel Socháň) boli vylúčení zo všetkých učebných ústavov Uhorska a dvaja študenti (Ján Čajak, Peter Zgúth) len z lučeneckého ústavu. Ostatní obvinení študenti boli oslobodení. Väčšina vylúčených boli študentami tretieho ročníka. Rozhodnutie ústavu bolo potvrdené ministrom školstva A. Trefortom⁴. Národné noviny videli príčinu tejto aféry v osobe Daniela Zajzona, „...človeka smädného po zásluhách“⁵. Pričom vychádzali z toho, že prednedávnom zosnulý správca ústavu Karol Terray vedel o tom, že sa slovenský študenti súkromne zdokonaľovali v slovenskom jazyku a nevidel v tom žiadny panslavizmus. Situácia sa však zmenila po vymenovaní Zajzona za námestného správcu, ktorý zhabal slovenským mladíkom knihy a obvinil ich z už vyššie uvedených prečinov, len aby sa zaradil k osobnostiam, ktoré „si bezpochyby chcú zásluhy vydobíť o zachránenie vlasti a pozornosť na seba obrátiť“⁶. Školské úrady v Uhorsku boli odhodlané docieľiť všetkými prostriedkami, aby sa vzdelávacie ustanovizne stali baštami maďarizácie slovenskej mládeže. Nechceli pripustiť, aby sa slovenskí študenti na stredných školách združovali, alebo stretávali s cieľom vzdelávať sa v materinskom jazyku. V tejto situácii sa lučenský študenti rozhodli založiť tajný spolok Žiara, ktorý však nemal dlhé trvanie. Medzi vylúčenými bol organizátor spolku Pavol Socháň, neskorší fotograf a etnograf a budúci spisovatelia a kultúrni pracovníci Ján Čajak a Peter P. Zgúth⁷.

V roku 1882 bola uhorská tlač doslova presýtená článkami o panslavizme. Z panslavizmu obviňovali mnohé slovenské noviny (Národné noviny, Hlásnik, Slovenské pohľady, Černokňažník), ale napríklad aj martinská sporiteľňa Slávia. V maďarských novinách sa objavovali správy o údajnom pohybe panslavistických agentov v Uhorsku. Najlepšie túto náladu vystihuje veta z Pesti Napló: „Politických paličov posielajú z Ruska, aby Rakúsko-Uhorsko zo všetkých strán podpálili.“⁸ Na takýto postoj malo snáď vplyv aj aktívnejšie pôsobenie ruských slavianofilov (Ignatiev, Katkov, Skobelev a iní) v Rusku a v Európe.

V marci 1882 sa začalo vyšetrowanie z dôvodu panslavistických agitácií v Prešove a v Bratislave. Z prešovského evanjelického učiteľského ústavu boli vylúčení chovanci Július Žorna, Ján Filipča, Daniel Bodický, Matej Kundrát, Daniel Migra, Aurel Stik. Takisto bol vylúčený Gustáv Maršall, poslucháč prvého ročníka právnickej akadémie v Prešove. Z bratislavského lýcea boli vylúčení Peter Makovický, Bohdan Kutlík, Štefan Daxner, Žigmund Paulíny-Tóth a Dezider Bodický. Bratislavskí študenti boli obvinení zo založenia organizovaného protivlasteneckého tajného spolku Zora, kde čítali časopis Matica Slovenskej, Národné noviny, Hlásnik a inú slovenskú tlač, viedli protištátné reči a oslavovali ruského cára Alexandra II. Piaty vylúčení študenti tvorili základ spolku Zora, boli jeho funkcionármi (predseda, podpredseda, pokladník atď.). Okrem nich bolo členmi Zory ešte 14 študentov, ktorí však neboli vylúčení z ústavu, ale inak potrestaní⁹.

Minister školstva A. Trefort nariadil vyšetrowanie aj proti Jánovi Krnovi¹⁰, poslucháčovi druhého ročníka kráľovskej právnickej akadémie, lebo jeho meno figurovalo medzi hosťami Zory. Po ukončení vyšetrowania, ktoré prebiehalo od 2. do 6. mája, bol Ján Krno vylúčený z právnickej akadémie a zo všetkých učebných ústavov Uhorska z dôvodu účasti na protivlasteneckých panslavských aktivitách. Táto aféra sa dostala až na zasadnutie uhorského parlamentu¹¹.

V tomto roku, koncom júla prebehol proces s obvinenými za vlastizradu¹² a šírenie panslavizmu aj proti jedenástim haličským Rusom na čele s dvorným radcom dr. Adolfom Dobrianskym, ktorým hrozil trest smrti. Niektoré uhorské noviny „ostro

naliehali na uhorskú vládu, aby s cieľom ochrany vlasti čím skorej sa ponáhľala inscenovať podobný proces aj v Uhorsku¹³. Čo sa týka procesu v Lvove, rozsudkom súdu z 29. júla boli všetci obžalovaní oslobodení od viny za vlastizrada, a kvôli rušeniu verejného poriadku boli odsúdení nasledovne: poslucháč filozofie na viedenskej akadémii Vladimír Naumovič na 8 mesiacov, redaktor Slova Benedik Ploščansky na 5 mesiacov, statkár Ján Špundara a hospodár Alex Zaluský na 3 mesiace väzenia.

V októbri sa konal v Budapešti generálny konvent evanjelickej cirkvi augsburského vierovyznania, kde sa okrem iného zaoberali aj panslavizmom. Konvent rozhodol panslavizmus trestať a považovať za kánonickú chybu¹⁴.

Na začiatku roka 1883, vo februári, sa pred bratislavským súdom konal tlačový súdny proces proti Katolíckym novinám a ich redaktorovi Martinovi Kollárovi. Bol obžalovaný dedinským notárom v Kútoch, Júliusom Tottossym z dôvodu urazenia na cti (podľa § 261 z roku 1878). Celá táto aféra sa začala uverejnením článkov „Panslavistický kňazi ostrihomskej diecesie“¹⁵. v novinách Pesti Hírlap z pera Tottossyho, na ktoré reagoval redaktor Katolíckych novín. Na to uverejnil žalobca články vo Felvidéki Nemzetor napádajúc Katolícke noviny a ich redaktora a obvinil ich z panslavizmu. Urazením na cti podľa žalobcu bola veta napísaná Martinom Kollárom: „Ani by sme neodpovedali na hnusný plod čiernej duše tohto Tottossyho, keby bol v stave dokázať, že nie je blázon a že nepatrí medzi vyvrheľov ľudskej spoločnosti“¹⁶. Pri rovnosti hlasov 6 ku 6 bol obžalovaný Martin Kollár vyhlásený za nevinného.

Na jeseň roku 1885 sa opakoval na bratislavskom lýceu prípad z roku 1883 (spolok Zora), s tým rozdielom, že teraz išlo o tajný spolok Salaš. Celá záležitosť sa začala tým, že noviny Pozsonyvidéki Lapok dňa 6. októbra uviedli správu o tom, že bratislavská polícia chytila panslavských agitátorov a prišla na stopu panslavskému spolku, ktorého členmi boli poslucháči evanj. akadémie a lýcea. Vyšetrovanie trvalo od 6. do 12. októbra a komisia zostavená z profesorov zboru obvinila deviatich študentov z panslavizmu a organizovania tajného panslavistického spolku Salaš. Na základe šetrenia Rada evanjelickej teologickej akadémie v Bratislave vylúčila troch poslucháčov (Bohuslava Hurbana, Štefana Roháčka, Jána Vesela) zo všetkých krajiných ústavov Uhorska. Ďalších štyroch študentov (Žigmunda Križana, Ľudovíta Kuchtu¹⁷, Jána Mičátka, Kolomana Kostolného¹⁸) rada vylúčila z bratislavskej akadémie. Študent Ladislav Boor bol odsúdený na rovnaký trest, avšak s podmieneným vylúčením a Ľudovít Maróthy bol z obžaloby oslobodený.

Na začiatku júla roku 1886 bolo vylúčených z levočského kráľ. katol. vyššieho gymnázia 11 žiakov (Vavrinec Šrobár¹⁹, Martin Tryzna, Milan Radlinský, Fraňo Skitčák, Jozef Hajdúk, Vendelín Folkmann, Florian Felix, Andrej Kňazovický, Juraj Šrobár, Jozef Filek, Jozef Majerčák) pre panslavistické agitácie a rozširovanie panslavizmu. Ministrom školstva bol tento verdikt potvrdený s tým, že prvých sedem hore menovaných študentov vylúčili zo všetkých školských ústavov Uhorska. Študentov A. Kňazovického a J. Šrobára zo školských okresov banskobystrického, bratislavského a košického, a konečne J. Fileka a J. Majerčáka len z levočských školských ústavov. Obžalovaní boli z toho, že mali tajný panslavistický spolok, kde čítali panslavistické knihy a noviny (Hlásnik, Slovenské pohľady, Černokňazník, Venček), dopisovali si s ruskými agentmi, od ktorých dostávali ruble, chodili po krčmách a pili pálenku, hrali karty o peniaze. Vypočúvanie obvinených prebiehalo 28. a 29. mája v kancelárii riaditeľa Ladislava Halásza za prítomnosti ešte piatich profesorov. Študenti však obvinenia odmietali. Podľa Národných novín celá kauza vznikla z dôvodu, že na gymnáziu v Levoči zbierali medzi študujúcou mládežou

príspevky na sedmohradský kultúrny spolok, na ktorý jedenásti slovenskí študenti neprispeli. To nahnevalo maďarskú mládež, ktorá potom, čo títo slovenskí študenti oslavovali na byte Vavra Šrobára jeho úspešné písomné maturitné skúšky, ich udala, že majú tajný spolok a sú zarytými panslávami. Táto aféra mala odozvu nielen v uhorských novinách, ale aj v zahraničí. Reagovali na ňu hlavne okolité slovanské noviny ako Novohradský Branik alebo poľský Varšavskij Drevník v duchu obrany vylúčených študentov. Vyhodení študenti boli podporovaní slovenskými intelektuálmi, rodoljubmi, napr. Martin Kollár redaktor Katolíckych novín im prispel 100 zlatými.

V júni, v čase levočskej aféry, prebiehal aj súd s ruským obecným notárom Michalom Andrušákom pre panslavistické agitácie, ktorého marmaroš-sihotský súd odsúdil na 18 mesiacov väzenia.

Na začiatku roku 1887 rozvírilo politickú hladinu Uhorska vystúpenie Ľudovíta Mocsáryho v uhorskom parlamente z 15. februára.²⁰ Vystúpil v národnostnej otázke a vo svojej reči ostro kritizoval vládu pre jej politiku. Takisto kritizoval ministra školstva, pričom spomenul prípad vyhodnených študentov z levočského katol.gymnázia brániac ich. Zo strany Slovákov a Rumunov za toto vystúpenie zožal Mocsáry uznanie, no z maďarskej strany bol samozrejme ostro kritizovaný novinami aj politikmi. Toto vystúpenie prispelo k jeho neúspechu vo voľbách do parlamentu, kam sa ako kandidát za Nový Sad nedostal.

V polovici októbra (17.10.) roku 1888 vyniesla belehradsko-komárňanská súdna stolica pod predsedníctvom Mateja Madára rozsudok v oroslánskej afére keď farára J.Moštenana a učiteľa P.Bartoša zbavili ich úradu v celom Uhorsku pre panslavistické aktivity a poburovanie.²¹ Súd okrem toho pokutoval na 200 zl.v prospech zadunajskej dištriktuálnej opatrovne obhajcu obžalovaných Matúša Dulu pre urážlivé výrazy v obrannom spise.

Okrem oroslányskej aféry sa v roku 1887 vyskytli aj iné prípady v súvislosti s panslavizmom. V máji 1887 vyhodili z ústredného katolíckeho seminára v Budapešti dvoch slovenských bohoslovcov nitrianskej diecézy Andreja Bieleka a Petra Rovnianka²² z dôvodu, že sa vzdelávali v slovenskej reči a žiadali o prístup do zatvorenej slovenskej knižnice. Ako príčinu prepustenia zo seminára udalo vedenie ústavu panslavistické poburovanie. Na konci júla boli vylúčení z nitrianskeho seminára dvaja bohoslovci Rudolf Formánek a Jozef Minárik bez vyšetrovania a udania príčiny. Podľa Národných novín²³ boli vyhodení len z toho dôvodu, že si dopisovali a udržiavali kontakty s Bielekom a Rovňankom.

Zo strany budapeštianskych novín (Budapesti Hírlap, Egyetértés) zosilneli v roku 1888 útoky na superintendenta Gustáva Szeberényiho, ktorého obviňovali a vyhlasovali za pansláva a žiadali jeho odstúpenie. Pričom ako argument uvádzali porušenie už viackrát spomínaného ustanovenia generálneho konventu cirkvi evanj. a. v. z roku 1882, ktorý vyhlásil panslavizmus za kánonickú chybu. Dialo sa to v čase konania generálneho konventu v októbri v Budapešti, na ktorom sa prerokúvala aj cesta Pavla Mudroňa (inšpektor turčianskeho a nitrianskeho seniorátu) do Kyjeva na oslavy 900-ročného jubilea pokrstenia Rusov. Takisto bol na tomto konvente suspendovaný z úradu inšpektora klenovskej cirkvi Štefan Daxner. Ako dôvod tohoto rozhodnutia uviedli, že chcel dať za učiteľa v Klenovci zvoliť pansláva.

Ani rok 1889 sa nezaobišiel bez politických procesov proti viacerým Slovákom, obvineným z panslavizmu. 12. mája po smrti farára Jána Dudu prebiehala kandidatúra na úrad kňaza v obci Hnúšť v Gemerskej stolici. Pri tejto príležitosti museli zakročiť

žandári proti vyčiňaniu panslávov. Nepokoje obyvateľov obce vyvolalo rozhodnutie cirkevných úradov, ktoré medzi dvanástich kandidátov na úrad kňaza nezaradili hnuštskeho kaplána Žigmunda Križana²⁴ pre jeho panslávské názory a zásady.

Ani 90.-te roky 19. storočia sa nezaobišli bez panslavistických procesov. Po páde vlády Kolomana Tiszu maďarské vlády pod vedením grófa Júliusa Szapáryho, neskôr Alexandra Wekerleho, či Dezidera Bánfiho pokračovali v maďarizačnom a asimilačnom politickom kurze voči ostatným národnostiam v Uhorsku, čo sa prejavilo v značne konfrontačnej politickej klíme aj na Slovensku. Môžeme spomenúť zákaz spolku Svornosť v Budapešti (1890), znemožnenie slávnostného odhalenia pomníka J.M. Hurbanovi v Hlbokom (8.9. 1892)²⁵, zákaz slávností na počesť stého výročia narodenia Jána Kollára v Martine (1893), vylúčenie štyroch študentov z evanj. akadémie v Bratislave (1893), rozruch okolo voľby farára v obci Černá (1894), alebo vylúčenie študentov v Kežmarku (1894).

Примечания

¹ Michal Mudroň (9.12.1835 – 11.9.1887) – národnokultúrny dejateľ, publicista právnik. Študoval právo na univerzite vo Viedni a ako advokát sa stal vedúcou postavou slovenského národného života v Bratislave. Bol zakladajúcim členom a právnikom Matice Slovenskej a aktívnym členom SNS. In: Slovenský biografický slovník. IV.zv. Martin, MS 1990, s. 238–239.

² Úplný text vystúpení na súde je uvedený v : Národné noviny, 10.6.1880, v článku Panslavizmus pred súdom.

³ Zase majú panslávov. In: Národné noviny, 12, č.29 z 2.4.1881.

⁴ Augustín Trefort (1817–1888) bol ministrom školstva a náboženstva od roku 1872 do roku 1888.

⁵ Lučenecké obete. In: Národné noviny, 12, č. 62 z 28.5.1881.

⁶ Dopisy. In: Národné noviny, 12, č. 40 z 5.4.1881.

⁷ Kováč, D. a kol.: Kronika Slovenska I. Bratislava 1998, s. 562.

⁸ Pesti Napló, 33, č.40 z 9.2.1882.

⁹ Medzi vylúčenými bol Peter Makovický, predseda spolku, neskôr významný podnikateľ, Štefan Daxner, syn Š.M.Daxnera, Žigmund Pauliny – Tóth, syn V. Paulinyho-Tótha, budúci národohospodár a Gustáv Maršall, ktorý roku 1892 emigroval do USA a literárne tvoril pod pseudonymom Petrovský.

¹⁰ Ján Krno (20.9.1862–28.3.1926) – verejný činiteľ, advokát. Študoval na Právnickej akadémii v Bratislave a v rokoch 1883–84 na právnickej fakulte v Petrohrade, neskôr v Budapešti. Predseda slovenského študentského spolku Zora a člen strednej generácie SNS. In: Slovenský biografický slovník. III.zv. Martin, MS 1989, s. 272.

¹¹ Reč dr. Michala Polita v zasadnutí snemovne dňa 15.mája. In: Národné noviny, 13, č.50 z 20.5.1882.

¹² Boli obvinení zo snahy vyvolať občiansku vojnu, odtrhnúť Halič a Bukovinu od Rakúsko-Uhorska, a tým narušiť územnú celistvosť monarchie.

¹³ Pravota pre „velezradu“ vo Lvove. In: Národné noviny, 13, č. 71 z 20.6.1882.

¹⁴ Úplný text 5.bodu zápisnice: „a/ Cirkevné vrchnosti budú čo najúčinlivejšie podporovať svetskú vrchnosť v ich snahe k prekazeniu rozširovania sa panslavizmu. b/ Žiaci, o ktorých dokázalo sa, že súčasť sa na protimaďarských demonštráciách a na panslavistickej propagande, vyhlásia sa za neschopných zastávať cirkevný úrad (kňaz, inšpektor, učiteľ) aj keby boli k tomu vedecky kvalifikovaní. c/ Panslavisti nemôžu byť vyvolení za kňazov a teológov, ktorí prevínia sa panslavistickými pletichami, nemôžu byť za kňazov posvätení. d/ Cirkevní funkcionári, ktorí koria sa panslavizmu, majú byť pred konsistorium postavení. e/ Superintendentom nakladá sa previesť toto uzavretie s celou prísnosťou a svedomitou.“ Generálny konvent. In: Národné noviny, 13, č. 124 z 21.10.1882.

¹⁵ „Pánszláv papok az esztergomi egyházmegyében.“ In: Pesti Hírlap, 4, č. 55 a 56 z 24.a 25.2.1882.

¹⁶ Tlačová pravota „Katolíckych novín“. In: Národné noviny, 14, č. 15 z 6.2.1883.

¹⁷ L. Kuchta, Ž. Križan, Š. Roháček boli už v roku 1882 ako členovia Zory potrestaní.

¹⁸ Život K.Kostolného, ktorý pochádzal z Lipt.Sv.Mikuláša, sa skončil tragicky. V Prahe na Hradčanoch 16.10.1886 spáchal samovraždu. Pod pseudonymom Ivan Považský napísal článok Ruská únia v Uhrách v Slovenských pohľadoch. 6, č. 2 a 3.

¹⁹ Vavro Šrobár (9.8.1867–6.12.1950) – politický a verejný činiteľ, publicista, lekár. Vyštudoval medicínu na Lekárskej fakulte v Prahe a na UK v BA. Pôsobil ako minister s plnou mocou pre správu Slovenska (1918–20), minister školstva a národnej osvety (1921–22), minister financií (1945–46) a minister pre zjednotenie zákonov (1948–50). Ideový vodca hlasistického hnutia, zakladateľ, redaktor a vydavateľ časopisu Hlas. Slovenský biografický slovník. V.zv. Martin, MS 1992, s. 449

²⁰ Reč Ludvika Mocsáryho na krajinskom sneme 15.februára. In: Národné noviny, 18, č. 20 z 17.2.1887

²¹ Z obžaloby seniorálneho fiškála Júliusa Beliczayho. Oroslánska pravota. In: Národné noviny, 18, č. 83, z 19.7.1887.

²² Peter Vítázoslav Rovnianek (27.6.1867–16.11.1933) – spisovateľ, novinár, vydavateľ, podnikateľ, organizátor krajanského hnutia v USA. Redaktor Amerikánsko-slovenských novín v Pittsburghu, založil Národný slovenský spolok a bol spoluzakladateľ MS v Amerike a Slovenskej ligy v Amerike. V roku 1907 ho ruská vláda vymenovala za svojho konzula v USA. V roku 1910 v čase hospodárskej krízy skrachoval a stratil celý svoj majetok. Odišiel do Kalifornie, Colorado a Nevady, kde vyše 20 rokov hľadal zlato, aby mohol uhradiť škodu vkladateľom (prišli o úspory tisícky drobných slovenských vysťahovalcov), ale bezúspešne. V roku 1911 ho v NSS zbavili čestného predsedníctva a neskôr i členstva (v roku 1966 bol rehabilitovaný). In: Slovenský biografický slovník. V.zv. Martin, MS 1992, s. 126–127.

²³ Zase nové obete! In: Národné noviny, 18, č. 88 z 30.7.1887

²⁴ (Z. Križan bol v roku 1882 ako člen Zory potrestaný a v roku 1885 ako člen Salaša vylúčený z bratislavskej evanj. akadémie.

²⁵ Na zákaz usporiadať slávnosť pri odhalení pomníka J.M.Hurbanovi reagoval jeho syn S.H. Vajanský článkom v Národných novinách (11.septembra 1892) pod názvom Hyenizmus v Uhrách, za ktorý ho uhorské súdy odsúdili na rok väzenia za poburovanie proti ústavným inštitúciám a maďarskej národnosti. Vajanského v procese obhajovali povestný Pavol Mudroň a Miloš Štefanovič. Vajanský v článku ostro kritizoval vládnú politiku a pomery v Uhorsku. Uviedol: „že v tomto maďarizáciou zhumplovanom štáte už vymiera posledný cit ľudskosti a spravodlivosti, že sme už na tom stupni, kde prestáva oprávnenie menovať sa štátom právnym!“ In: Hyenizmus v Uhrách, Národné noviny, 13.9.1892.

Р.А. ИДРИСОВ

АЛЕКСАНДР ВЕЛЕПОЛЬСКИЙ И АГРАРНЫЙ ВОПРОС В ЦАРСТВЕ ПОЛЬСКОМ В XIX ВЕКЕ

Аграрный вопрос в Польше в XIX веке, как и во всей Восточной Европе, стал одним из центральных в жизни страны. Исчезновение Польши как государства только углубило его остроту. Прусская или австрийская модели в этом отношении не отличались особым процессом от Царства Польского в составе Российской империи. Еще в 70-е годы XX века американский историк Иммануил Валлерстайн отстаивал теорию, основывавшуюся на различиях в развитии сельского хозяйства Западной и Восточной Европы¹. Такое различие автор связывал, в первую очередь, с трансформацией феодального дворянства. На Западе оно превратилось в итоге в капиталистических землевладельцев, а на Востоке – в паразитирующих крепостников.

Теория эта подвергалась достаточно жесткой критике, основываясь во многом на упрощении экономической роли социальной группы феодалов в XVIII–XIX веках. Хотя, на наш взгляд, она прекрасно вписывается в хорошо известную отечественным историкам оценку В.И. Ленина в работе «Развитие сельского хозяйства в России». Ныне основательно подзабытые ленинские описания «американского» и «прусского» путей развития с прямой отсылкой к последнему российскому аналогу когда-то главенствовали в отечественной историографии проблемы. В любом случае, территориально Валлерстайн (как и марксист Ленин) объединяет Пруссию, Богемию, Польшу, Венгрию в одну общую модель, внутри которой не было заметных различий. Имеющиеся же внутренние различия в указанном ареале